

בעין חינוכית מספר 108, כ"ה באדר תשע"ב

(גם) בפסח אין בכלל אלא מה שבפרט

הרב פרופ' נרי' גוטל, נשיא מכללת אורות ישראל

נמנו וגמרו הפוסקים כי רובה ככולה של מצוות חינוך אינה אלא דרבנן. מדאורייתא יש רק שתי מצוות עשה הממוקדות ישירות בחינוך: האחת, מצוות תלמוד תורה, שהיא תדירית ויום-יומית, והשנייה, שהיא חד-פעמית לשעות ספורות בלבד מדי שנה, היא סיפור יציאת מצרים בליל הסדר: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים" (שמות יג, ח). רמב"ם פסק: "מצות עשה של תורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים, בליל חמישה עשר בניסן" (הלכות חמץ ומצה ז, א). לא בכדי ממוקמים אפוא הילדים, נשואי המצווה, בחזית ליל הסדר: הם המזניקים אותו (באמירת "מה נשתנה"), עבורם משנים נהלים וסדרים (נטילת ידיים יתרה), אותם מאתגרים ואף מפנקים (הלכת [!] חלוקת קליות ואגוזים, שלא לדבר על תגמולי האפיקומן) ועוד.

עם זאת, לא נפקד בליל הסדר גם מקומו של חינוך האדם את עצמו (ולא רק את זולתו): "חכם בנו שואלו, ואם אינו חכם אשתו שואלתו, ואם לאו הוא שואל לעצמו" (פסחים קטז ע"א). והרי זה פלא: מה משמעות יש לאדם השואל את עצמו שאלות כאשר הוא עצמו יודע כמובן גם את התשובות?

אלא שדומה כי היבט זה של שימור מעמד היחיד גם בתוך מסגרת הכלל הוא מאושיות חג הפסח. מכאן יכולים אנו ללמוד כי האדם מחויב לא רק לזולתו, ולא רק בחינוך של בני ביתו, אלא אפילו – ואולי בראש וראשונה – בחינוך עצמו. יסוד זה, של המשך בניין הפרט והכלל יחדיו, מובנה בעניינו של קרבן הפסח. כידוע, כלל הקרבנות מסווגים, בין השאר, לשתי קבוצות: קרבנות יחיד וקרבנות ציבור. כך למשל קרבן התמיד הוא קרבן ציבור ואילו קרבן יולדת הוא קרבן יחיד. כך על זו הדרך רוב-ככלל הקרבנות הם או קרבן יחיד או קרבן ציבור. זאת להוציא אחד, נדון דידן: קרבן הפסח, שהוא ייחודי וייחודאי בעניין זה. הפסח הוא קרבן יחיד מחד גיסא, אך לא פחות מכך הוא גם בעל אופי ציבורי מאידך גיסא.

כך בדיוק הגדיר הרמב"ם בהקדמתו לסדר קדשים: "(ישנו סוג של) קרבן יחיד כעין קרבן ציבור והוא קרבן פסח שישחט כל אדם ביום ארבעה עשר בניסן". מעמד ייחודי זה בא לידי ביטוי למשל בעובדה שהיו תוקעים ומריעים בשעת שחיטתו (פסחים סד ע"א), דבר הנותן למעמד אופי ציבורי; אם כל הציבור או אף רוב הציבור טמא, הקרבן אינו נדחה אלא נעשה בזמנו (שם סו ע"ב – סז ע"א) ועוד (ור' תוספתא תמורה א, יז). זאת הגם שביסודו הוא קרבן יחיד, למעשה קרבן יחיד-משפחתי: "יחיד ששחט את הפסח לעצמו כשר, והוא שיהיה ראוי לאכול את כולו, ומשתדלין שלא ישחט לכתחילה על יחיד שנאמר יעשו אותו" (רמב"ם, הלכות קרבן פסח ב, ב).

סוף דבר, קרבן פסח הוא ייחודי בהיותו בעל מאפיינים של קרבן ציבור ושל קרבן יחיד גם יחד. בהתייחסו למשנת זבחים (ה, ח) הנאמרת מדי תפילת שחרית וקובעת כי "הפסח אינו נאכל אלא בלילה, ואינו נאכל אלא עד חצות, ואינו נאכל אלא למנויין, ואינו נאכל אלא צלי", ביאר מרן הראי"ה קוק זצ"ל את עומק עניינו של קרבן הפסח:

"הופעת הקדושה המקשרת את הכח הלאומי הכללי של כנסת ישראל להיות כאיש אחד ממש, עד שקרבן היחיד של כל אחד נחשב כקרבן ציבור, זהו העניין המתגלה בפסח [...] הכלל כולו מתאחד בזה, לא התאגדות חברתית מקובצה מאישים בודדים, שעל ידי המגע המשא ומתן היומי הם מתאחדים יחד לחטיבה אחת, אלא התגלות יחוד

עליון שהכללות של האומה שמתאחדת על ידי קדושת הפסח, נעשתה לאישיות יחידה ממש" (עולת ראייה, א, עמ' קעח-קעט).

כלומר בקרבן הפסח מתגלה שאנו אחד. הציבור מתכלל ליחידה.

בפתיחת "ראש אמיר" שהקדים מרן הראי"ה זצ"ל לחיבורו עץ הדר, הצביע על קיום קבוע של גורם מתווך בין מערכות מחולקות – רוח וחומר, קודש וחול, מעלה ומטה ועוד, ושם דן באיתור הגורם המתווך שבין מצוות התלויות בארץ ובין מצוות שאינן תלויות בארץ. לדידו, שם, תופעה זו המקשרת בין קצוות היא בבואה של האחדות שהשרה הקב"ה בעולמו: "דאחיד בשמיא ובארעא". בענייננו נוכל אם כן לומר שקרבן הפסח הוא האמצעי המתווך בין קרבנות הציבור ובין קרבנות היחיד, בשל היותו נושק לאלה וגם לאלה. מכאן לאמירת "מה נשתנה" ובה שאלות של היחיד את עצמו. הוא חלק מהעם וחלק מתהליך לימוד יציאת מצרים אף אם טכנית הוא כעת לבדו.

המסר העולה מכך הוא שאמנם רב מאוד משקל הכלל והציבור וללא ספק מעמדם סגולי, אולם אסור להם שיבואו על חשבון רמיסת מעמדו הפרטני של היחיד. עלינו לזכור תמיד שאין בכלל אלא מה שבפרט ובסופו של דבר מבחנה של השרשרת הוא בשלמות כל אחת ואחת מחוליותיה.¹

אמור מעתה: ודאי שחשוב מאוד לתקן עולם ומלואו במלכות שדי, אך אל לה למשימה הציבורית, הכללית, לבוא על חשבון הדרישה המקדמית של תיקון עצמי. אסור לו לאדם לשכוח שראש לכול עליו לתקן את עצמו, בבחינת "קשוט עצמך".

מו"ר הגר"א שפירא זצ"ל נהג פעמים הרבה לספר על רבי משה סופר, בעל ה"חתם סופר", אשר אמר על עצמו בערוב ימיו שתחילה, בימי נעוריו, שאף לתקן את כל עולם כולו. משבגר קמעא והבין שזו משימה כמעט בלתי אפשרית, תכנן להסתפק בתיקון מדינתו. משחלפו עוד כמה שנים וראה שגם זה "גדול" עליו החליט לנסות ולתקן את העיר, אחר כך את השכונה, את הרחוב, את הבניין, את בני המשפחה, ולבסוף בערוב ימיו אמר: "ולוואי ואתקן את עצמי!" אין ספק כי כוונתו לא הייתה לנטוש חלילה את תיקון העולם, אלא לקדמו על ידי בניין מקדמי של הפרט ומעלתו.

הרהורים חינוכיים

- א. חווי דעתך: האם בתי הספר שלנו מדגישים יותר מסרים של התחברות לכלל או של התחברות לפרט? האם התלמידים שלנו מזדהים יותר עם מסרים של התחברות לפרט או התחברות לכלל? מה מסקנתך?
- ב. אילו מסרים חינוכיים ואמוניים נוספים ראוי לחדד בדור זה, מתוך התבוננות בחג הפסח?

מסביב לדפים

- א. מי שמוכנה לשתף את כלל הבנות במחשבות בתחומי החינוך והחיים, המתאימות לרוח של 'בעין חינוכית', מוזמנת לשלחן אליי: yyg8@zahav.net.il.
- ב. ניתן לעשות מנוי אישי (ללא עלות) על דפי 'בעין חינוכית'. נא לפנות לשרון: sharonz@orot.ac.il.
- ג. מומלץ לשמור על דפי 'בעין חינוכית' לשימוש עתידי.
- ד. נשמח אם תפיצו את הדברים הלאה, למשפחה ולחברים מחוץ למכללה.

¹ כאשר חל יום טוב, כפסח, בשבת, כפי שבע"ה קורה השנה, הרי שתובנה זו מתעצמת יותר. ישראל, כציבור, אכן "מקדשי לזמנים", לא כן השבת, שהיא בראש וראשונה מצוות היחיד. אותו יום נציין את פסח ואת שבת. את מועד הפסח קבע עם ישראל על ידי קידוש החודש, ואילו את השבת קבע הקב"ה: "על כן ברך ד' את יום השבת ויקדשהו".